

خدمات و منابع برای معلولان در کتابخانه‌های عمومی تهران

ظاهره یعقوب پورنگسی^۱

چکیده

پژوهش حاضر وضعیت خدمات و منابع ویژه معلولان را در کتابخانه‌های عمومی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران بررسی می‌کند. روش پژوهش پیمایش توصیفی است. اطلاعات از طریق پرسشنامه گردآوری شده است. جامعه پژوهش ۲۶ کتابخانه عمومی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که بیشتر کتابخانه‌ها برای رفت و آمد معلولان جسمی مناسب نیستند. خدمات برای معلولان، در بخش مرجع و امانت این کتابخانه‌ها متمرکز شده است و منابع چاپی تنها منابعی هستند که در کتابخانه‌ها فراهم شده‌اند. در نتیجه معلولان جسمی می‌توانند بیشترین استفاده را از بخش مرجع کتابخانه و منابع آن داشته باشند و همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در هیچ کدام از کتابخانه‌ها تجهیزات خاصی برای معلولان فراهم نشده است.

کلیدواژه‌ها

کتابخانه‌های عمومی، معلولان، خدمات، منابع، تهران، بررسی وضعیت، نابینایان

مقدمه

یکی از شاخص‌های رفاه اجتماعی در هر شهر یا منطقه، وجود یا توسعه کتابخانه‌های عمومی است. این کتابخانه‌ها به طور رایگان یا با دریافت مبلغ ناچیزی، در خدمت افراد یک جامعه یا منطقه هستند. آنها فرصت تحقیق، منابع و اطلاعات مورد نیاز اقشار مختلف مردم را فراهم می‌آورند و آنها را سازمان داده و دسترس پذیر می‌سازند.

معلولان از گروه‌های مراجعه‌کننده به کتابخانه‌های عمومی هستند. این افراد با توجه به نوع معلولیت، به منابع در شکل‌های خاص مانند منابع گویا برای نابینایان و یا به خدمات خاص مانند ارائه منابع در منازل برای معلولان جسمی بستری در منزل نیاز دارند. و از آنجا که کتابخانه‌های عمومی، وظیفه رفع نیازهای اطلاعاتی همه اقشار جامعه را دارند لذا باید با فراهم آوردن منابع

و خدمات مورد نیاز معلولان، در رفع نیازهای اطلاعاتی آنان بکوشند و فرصت استفاده از کتابخانه را نیز برای آنان فراهم آورند.

کتابخانه‌های عمومی در شهر تهران به دلیل موقعیت شهر از لحاظ فرهنگی و تأثیر آن بر دیگر شهرها اهمیت فراوانی دارند. در این پژوهش فعالیت‌های کتابخانه‌های عمومی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران در ارتباط با معلولان بررسی می‌شود.

بیان مسئله

کتابخانه عمومی سازمانی است که برای پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی همه افراد جامعه به وجود آمده است و همه افراد جامعه اعم از کودکان، جوانان، پیران، متخصصان، نوسادان، فقرا، اغنیاء، ناپسندان، ناشنوایان، کارگران، کارمندان، بیماران و مانند آنها مراجعه کنندگان بالقوه آن هستند. کتابخانه عمومی بدون توجه به نژاد، مذهب، رنگ، جنس، زبان، موقعیت و درجه تحصیلی در خدمت همه افراد جامعه است و افراد مجاز به استفاده یکسان از آن هستند (۶۳۸).

وظیفه اساسی کتابخانه عمومی فراهم کردن منابع لازم برای رفع نیازهای افراد و گروه‌های مختلف جامعه است. به طوری که آنها بتوانند نیازهای آموزشی و اطلاعاتی خود را رفع کرده و به صورتی سالم اوقات فراغت خود را بگذرانند. در کتابخانه عمومی مانند هر کتابخانه دیگر بخش‌های مختلف خدمات عمومی به طور مستقیم با استفاده کنندگان در تماس است و در واقع حاصل کار کتابخانه در این قسمت نمود پیدا می‌کند. این بخش‌ها شامل خدمات مرجع، امانت و اطلاع رسانی است (۳۶۸). طبق اساسنامه کتابخانه‌های عمومی و قانون دوم علم کتابداری (هر خولنده‌ای کتابش را داشته باشد)، کتاب‌ها و مواد کتابخانه‌ای مختص افراد محقق، متخصص و حتی افراد سالم نیست. بلکه به همه افراد جامعه از جمله معلولان تعلق دارد و معلولان همانند دیگر افراد باید بتوانند از خدمات این کتابخانه‌ها بهره‌مند شوند (۶۳۸). بنیابه یونسکو درباره کتابخانه‌های عمومی نیز بر این امر تأکید دارد: «خدمات کتابخانه عمومی بر اساس تساوی دسترسی برای همه، بدون نظر گرفتن سن، نژاد، جنسیت، مذهب، ملیت، زبان، یا موقعیت

اجتماعی است. خدمات ویژه و مواد کتابخانه باید برای استفاده کنندگانی که نمی‌توانند به هر دلیلی از خدمات عادی و مواد کتابخانه استفاده کنند فراهم گردد برای مثال اقلیت‌های زبانی، افراد ناتوان، بیماران و حتی زندانیان» (۱۰۸:۴).

معلولیت ممکن است مادرزادی و یا ناشی از بیماری، حوادث و جنگ باشد، لذا وجود معلولان در جامعه اجتناب ناپذیر است. این گروه از افراد جامعه همان گونه که در فرایند توانبخشی‌های جسمی قوام می‌گیرند، از نظر رشد فکری و میزان آگاهی‌های عمومی و تخصصی نیز به برنامه‌ریزی و سازماندهی فعالیت‌هایی نیاز دارند که آنها را در مسیر رشد و بالندگی قرار دهد. در این راه کتابخانه‌های عمومی با ارائه خدمات ویژه به معلولان می‌توانند نقش مؤثری ایفا کرده و نیازهای اطلاعاتی آنان را برآورده سازند. با توجه به اینکه بیش از هشتاد درصد از نیم میلیارد جمعیت معلول جهان در کشورهای در حال رشد به سر می‌برند، ارائه خدمات و فراهم آوری منابع برای معلولان در کتابخانه‌های عمومی این کشورها اهمیت فراوانی دارد و کشور ما، ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست (۱۲۶:۷).

بررسی‌های آماری نشان داده است که حدود دو میلیون و هفتصد هزار معلول در کشور ما زندگی می‌کنند (۳۰۶). در ایران جدا از معلولیت‌های مادرزادی یا معلولیت‌های ناشی از بیماری و حوادث، با معلولیت‌های ناشی از جنگ نیز مواجه هستیم که بیشترین تعداد معلولان کشور را تشکیل می‌دهند. بدیهی است که با توجه به گستردگی شهر تهران و جمعیت روزافزون این شهر، معلولان زیادی در شهر تهران به سر می‌برند و طبیعتاً است که این گروه همانند دیگر افراد جامعه، نیازهای اطلاعاتی مشترک و مشابه با آنان دارند و این نیازها باید توسط مراجع و سازمان‌های ذی‌صلاح از جمله کتابخانه‌های عمومی پاسخ گفته شود. با اینکه همه منابع و مواد کتابخانه‌ای که در کتابخانه‌های عمومی ارائه می‌شوند برای معلولان مفید است، اما برای استفاده از منابع توسط برخی گروه‌های معلول همچون نابینایان نیاز به ارائه اطلاعات در قالب کتاب‌های بریل، گویا و موارد مشابه است (۶۴:۹).

اگرچه مراکزی چون مرکز تحقیقات بنیاد جانبازان،

مرکز نایب‌نایان رودکی، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و پاره‌ای از کتابخانه‌های عمومی کشور مبادرت به مجموعه‌سازی و ارائه خدمات برای معلولان نموده‌اند، اما وجود منابع و ارائه خدمات ویژه در کتابخانه‌های عمومی تهران نشان‌دهنده توجه آن کتابخانه‌ها به گروه‌های ویژه استفاده‌کنندگان از جمله معلولان است که می‌تواند زمینه‌ساز گسترش این خدمات در شهرهای دیگر باشد. ارائه خدمات به معلولان توسط کتابخانه‌های عمومی، طبق اساسنامه کتابخانه‌های عمومی ایران، از وظایف آنهاست. این تحقیق در صدد است که وضعیت خدمات و منابع کتابخانه‌های عمومی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران برای معلولان را بررسی کند.

تعریف عملیاتی اجزای مسئله

۱. خدمات: همه فعالیت‌ها و کارهایی که کتابخانه به صورت مستقیم یا غیرمستقیم برای معلولان انجام می‌دهد.
۲. منابع: همه مواد کتابی و غیرکتابی شامل کتاب، نشریه، نوار، فیلم، و مانند آنها که برای استفاده معلولان فراهم شده است.
۳. معلولان: منظور از معلولان در این پژوهش، افرادی هستند که در یک یا چند عضو نقص داشته باشند. این موارد عبارتند از: بینایی، شنوایی، گویایی، جسمانی و ذهنی.
۴. شهر تهران: منظور مناطق بیست و دوگانه تهران و مناطق وابسته به مناطق ۱ و ۲۰ شامل شمیرانات و شهرری است.

پرسش‌های اساسی

۱. آیا ساختمان کتابخانه‌های عمومی شهر تهران، شرایط مطلوب را برای ارائه خدمات به معلولان دارند؟
۲. آیا بودجه کافی برای ارائه خدمات به معلولان در نظر گرفته شده است؟
۳. در کتابخانه‌های عمومی تهران چه خدماتی به معلولان ارائه می‌شود؟
۴. چه نوع منابعی برای معلولان در کتابخانه‌های عمومی تهران در نظر گرفته شده است؟
۵. چه تعداد منابع برای معلولان در کتابخانه‌های عمومی تهران وجود دارد؟

۶. منابع دیداری- شنیداری برای معلولان چگونه سازماندهی شده‌اند؟
۷. چه نکاتی در اعانت منابع برای معلولان در نظر گرفته شده است؟

وظیفه اساسی کتابخانه عمومی فراهم کردن منابع لازم برای رفع نیازهای افراد و گروه‌های مختلف جامعه است

۸. چه تجهیزاتی برای معلولان، در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وجود دارد؟
۹. خدمات ارائه شده عمدتاً برای کدام دسته از معلولان است؟

هدف و فایده پژوهش

هدف از این تحقیق شناسایی و تعیین خدمات و منابع برای معلولان در کتابخانه‌های عمومی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران و پی بردن به مشکلات و نارسایی‌های موجود است. انتظار می‌رود این تحقیق نقاط ضعف و قوت کتابخانه‌های عمومی این شهر را در ارائه خدمات به معلولان مشخص کند. ممکن است نتایج آن، برنامه‌ریزی و توجه بیشتر به معلولان را در کتابخانه‌های عمومی توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در پی داشته باشد.

روش پژوهش و گردآوری اطلاعات

روش به کار گرفته شده در پژوهش، پیمایش توصیفی است و برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز از پرسشنامه استفاده شده است.

پیشینه پژوهش

سلطانی زاده در ۱۳۵۴ به بررسی وضعیت خدمات کتابخانه‌ها به معلولان و نایب‌نایان پرداخته است. روش تحقیق پیمایشی است. نتایج حاصل نشان می‌دهد که بهترین خدمات در کتابخانه گویای مرکز رفاه نایب‌نایان و کتابخانه ابابصیر اصفهان ارائه می‌شود، ولی این دو کتابخانه نمی‌توانند پاسخگوی نیازهای همه نایب‌نایان

کشور باشند. نقش اصلی بر عهده کتابخانه های عمومی و ملی کشور است که گامی در این راه برنداشته اند (۵). بهر روزی در ۱۳۷۰ وضعیت موجود کتابخانه های عمومی شهر تهران وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی را بررسی و تحلیل کرد. هدف از این تحقیق توصیف فضا، تجهیزات، نیروی انسانی و ساعات کار، نظرات مراجعان نسبت به کتابخانه، چگونگی ارتباط با دیگر مراکز فرهنگی ذکر شده است. روش تحقیق

کتابخانه های عمومی با ارائه خدمات ویژه به معلولان می توانند نقش مؤثری ایفا کنند و نیازهای اطلاعاتی آنان را برآورده سازند

پیمایشی ست. گردآوری اطلاعات از طریق مصاحبه، پرسشنامه، مطالعه آئین نامه ها، دستورالعمل ها، بخشنامه های سازمانی موجود در دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه های عمومی کشور انجام گرفته است. پرسشنامه میان استفاده کنندگان بالغ ۱۳ کتابخانه عمومی شهر تهران توزیع شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که کتابخانه های عمومی با کمبود مجموعه، نیروی انسانی متخصص و فضای روبرو هستند. پراکندگی کتابخانه های عمومی در شهر تهران قابل توجه است (۴).

ارجمند در ۱۳۷۲ در تحقیقی به بررسی وضعیت کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی نابینایان در کشورهای در حال رشد با تأکید بر ایران و پیشنهاد شبکه اطلاع رسانی برای نابینایان در کشور پرداخته است. روش تحقیق پیمایشی ست. نتایج حاصل نشان می دهد که کارکنان شاغل در کتابخانه ها هیچ کدام تخصصی حتی در حد کاردانی در رشته کتابداری ندارند و به دلیل نبود سازماندهی مناسب، از منابع موجود هم به نحو مطلوب استفاده نمی شود. کتابخانه ها فاقد نظام طبقه بندی مواد هستند. به جز کتابخانه های نابینایان رودکی و استان آذربایجان شرقی، هیچ کدام از کتابخانه ها از امکانات چاپ برای کتاب های خود بهره مند نیستند. کتاب های گویا فقط در سه مرکز در استودیوهای مخصوص ضبط می شوند و بقیه مراکز کتاب های خود را با استفاده از ضبط های معمولی و با کیفیت نامناسب ضبط می کنند. فضای اختصاص داده شده به کتابخانه ها بسیار کم است. استقرار کتابخانه ها در مراکز استان، دستیابی نابینایان را

به آنها بسیار مشکل و در مواردی غیر ممکن ساخته است (۱). هاشمی در ۱۳۷۳ طی یک پژوهش، مشکلات دانشجویان معلول رشته پزشکی را در استفاده از کتابخانه بررسی نموده است. روش تحقیق پیمایشی ست. در این تحقیق یک پرسشنامه برای دانشجویان معلول و پرسشنامه دیگر برای کتابداران مرجع طرح شده است. نتایج نشان می دهد که ۲۱ درصد از دانشجویان معلول قادر به راه رفتن نیستند و از صندلی چرخدار استفاده می کنند. ۹۴ درصد اظهار داشته اند که هیچ گونه آموزشی در زمینه استفاده از کتابخانه به آنان ارائه نشده است. ۹۱/۶ درصد ایجاد شبکه اطلاع رسانی را که به دانشجویان معلول خدمات ارائه دهد مناسب می دانند. ۶۳ درصد از کتابداران اظهار داشته اند که دانشجویان معلول می توانند به کتابخانه آنها دسترسی پیدا کنند و از برگه دان استفاده کنند و لایه ای قفسه ها رفت و آمد کنند. ۳۸ درصد از کتابداران اعلام کرده اند که کتابخانه های آنان امکانات ارائه خدمات به دانشجویان معلول را دارد (۱۰).

بشارتی در ۱۳۷۷ تحقیقی با هدف آشنایی با وضعیت کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی نابینایان و نیمه نابینایان مستقر در شهر تهران به منظور پی بردن به مشکلات و نارسایی های موجود انجام داده است. روش تحقیق پیمایشی ست. جامعه پژوهش مشکل از ۹ کتابخانه (۳ کتابخانه تخصصی، ۲۰ کتابخانه دانشگاهی و آموزشی و پژوهشی، و ۴ کتابخانه عمومی) است. نتایج تحقیق نشان می دهد بیش از ۶۶ درصد از کتابخانه ها کمبود فضا دارند. ساختمان همه کتابخانه ها اختصاصاً برای نابینایان ساخته نشده است و هیچ گونه تسهیلات ویژه ای برای آنها فراهم نیست. حدود ۲۰ درصد از کتابخانه ها، مجهز به وسایل ایمنی و ۳۰ درصد از آنها مجهز به تهویه هستند. همه کتابخانه ها مشکل بوده دارند. از نظر نیروی انسانی فقط ۱۱ درصد از کارکنان بیوا و متخصص کتابداری و کارشناس هستند. نابینایان حدود ۱۶ درصد و نیمه نابینایان ۸ درصد از نیروی انسانی کتابخانه ها را تشکیل می دهند. ۱۳/۷ درصد از کل کتاب ها را کتاب های بریل تشکیل می دهد. ۱۳۳،۴۰۱ نوار وجود دارد و کتاب با چاپ درشت در هیچ کتابخانه ای وجود ندارد. حدود ۲۲ درصد از کتابخانه ها، فهرست نویسی کتاب های بریل و ۱۱ درصد فهرست نویسی نوارها را انجام داده اند. ۱۰۰ درصد از

کتابخانه‌ها دستگاه ضبط صوت دارند و ۳۴ درصد از کتابخانه‌ها دستگاه بهدید و ۳۳ درصد ذره‌بین درشت کننده دارند. از رایانه نیز برای چاپ بریل با سرعت بیشتر، در دو کتابخانه استفاده می‌شود (۲).

در جستجو از بانک‌های اطلاعاتی لیزا، ایزا^۱ و چکیده نامه‌ها^۲، چند تحقیق که در خارج از ایران انجام شده بود، بازمینی شد.

انجمن کتابداران کانادا^۳ در ۱۹۷۲ در تحقیقی پنج خلاصه مقاله به کتابداران ارائه کرده که آنان را قادر می‌سازد به نیازهای معلولان فیزیکی کتابخانه‌ها پاسخ دهند. مقالات ارائه شده، نتیجه یک بررسی از خدمات و منابع قابل دسترسی به معلولان فیزیکی در کتابخانه‌های عمومی سراسر کانادا است. مباحث پیشنهادی برای کتابخانه‌ها از سازمان‌های ملی برای معلولان که در تورنتو مستقر هستند و با معلولیت‌هایی مانند نابینایی، فلج مغزی، ناشنایی، بیماری ام‌اس، فلج پاها و بیماری پارکینسون سروکار دارند، اخذ شده است. کتابداران مؤسسه ملی کانادایی برای نابینایان، درباره کتاب‌های گویا و اینکه چگونه کتابخانه‌ها می‌توانند به معلولان فیزیکی که قادر به استفاده از کتاب‌ها نیستند خدمات ارائه کنند، بحث می‌کنند (۱۷).

هبرت^۴ در ۱۹۷۷ در مقاله‌ای، کار مؤسسه ملی کانادایی برای نابینایان^۵، کتاب‌های گویا و خدمات بریل آن مرکز را بررسی می‌کند. در ۱۹۷۴ قانون کتابخانه عمومی مقرر کرد که کاست‌های ضبط شده در کتابخانه‌های عمومی، با مبلغ اندک به همه معلولان فیزیکی نه فقط نابینایان، امانت داده شود. فعالیت بعدی باید شامل تهیه فهرست کاست‌ها و نظام گردشی متفاوت برای معلولان باشد. اما راه درازی باید پیموه شود تا معلولان به خدماتی مساوی دیگران دست یابند (۲۶۶:۱۵، ۲۷۳).

دی استون^۶ در ۱۹۸۱ در مقاله‌ای بیان می‌کند که کتابخانه‌های عمومی باید برای معلولان در دسترس باشند. تغییرات در قوانین، این دلگرمی را می‌دهند که همه ساختمان‌های عمومی برای معلولان قابل دسترس باشند. این امر منجر به پیدایش استانداردهای جدید برای ساختمان‌های جدید و بازسازی ساختمان‌های قدیمی شده است. قوانین جدید در شهرهای کوچک با تعداد

کم معلولان موجب مناقشه شده است (به دلیل هزینه‌های که باید طبق قانون برای بازسازی بپردازند). نهایتاً راه حل‌های شفاف و واضح باید جایگزین شوند و قوانین قابلیت انعطاف داشته باشند، به گونه‌ای که در شهرهای کوچک ساختمان‌های کتابخانه‌های عمومی بتوانند به معلولان خدمات ارائه کنند. دولت فدرال هم باید بودجه‌ای با بازسازی ساختمان‌ها اختصاص دهد (۱۲: ۱۵، ۲۰).

گوبلز^۷ در ۱۹۸۸ ترفیع خدمات کتابخانه‌های عمومی هلند به معلولان ذهنی را بررسی کرده است. در سال‌های اخیر در هلند بروی کتابخانه‌های عمومی به منظور ارائه خدمات به معلولان ذهنی فشار وارد شده است. در حالی که کتابخانه‌ها برای والدین و پرستاران معلولان ذهنی امکان اعانت کتاب را به منظور خواندن برای معلولان فراهم کرده‌اند. هدف از ترفیع خدمات کتابخانه‌ای این است که کتابخانه‌ها بتوانند، مکانی برای مرور تجربیات و تفریح باشند. کتابداران باید آگاهی‌های لازم را برای کار با معلولان ذهنی داشته باشند و علائق بیماران را برانگیزانند. آنها باید با مؤسسات محلی معلولان ذهنی در تماس باشند و جلسات خاصی را ترتیب دهند (۲۶: ۳۰).

ایشی باشی^۸ در ۱۹۹۳ در مقاله‌ای درباره خدمات کتابخانه‌های عمومی ژاپن به معلولان صحبت می‌کند. در ژاپن به جز توکیو خدمات کتابخانه‌های عمومی برای معلولان بسیار محدود است. ارائه خدمات به معلولان باید توسعه خدمات موجود باشد. برای تهیه کتاب‌های بریل یا کتاب‌های گویا همان روند معمول کتاب‌های چاپی باید انجام شود از قبیل: تعیین نیازها، تعیین موادی که پاسخگوی این نیازها هستند، فراهم آوری این مواد و در دسترس قرار دادن آنها (۹: ۲۶).

دوئر^۹ در ۱۹۹۴ در مقاله‌ای به تلاش‌های کتابخانه‌های عمومی امریکا برای هماهنگی و پیروی از قانون معلولان امریکا پرداخته است. این قانون از ۲۶ ژانویه ۱۹۹۲ اجرا شده است. وی مهم‌ترین تغییرات اساسی کتابخانه‌های عمومی را که در این زمینه انجام شده، در مقاله خود ذکر کرده است (۱۳: ۲۵-۲۹).

1. LISA= Library and Information Science Abstracts
2. ISA= Information Science Abstracts
3. Dissertation Abstracts
4. Canadian Library Association
5. Hebert
6. CNIB= Canadian National Institute For the Blind

7. De- struben
8. Gobbels
9. Ishibashi
10. Doerr

پرازنه‌ن‌ین^۱ در ۱۹۹۸ تحقیقی در زمینه کتابخانه‌های روستایی و قانون معلولان آمریکا انجام داد. این تحقیق روی ۲۵۵ کتابخانه روستایی ایالات متحده، برای ارزیابی میزان تغییرات انجام شده برای پوشش دادن به نیازهای ذهنی و جسمی کاربران انجام شد. دستورالعمل‌ها و قوانین بخش سوم و چهارم قانون معلولان آمریکا مبتنی بر تحقیق درباره کتابخانه‌ها بود. این تحقیق در آن بخش تنظیم شده است، و دو بخش آن شامل بررسی خدمات امکان پذیر کتابخانه‌ها برای ارائه به معلولان و سه بخش دیگر آن ساختار فیزیکی، ساختار اطلاعاتی و آموزش کارکنان است. پرسشنامه تحقیق در اواخر اکتبر ۱۹۹۷ پست شد و در اواخر نوامبر صد مورد آن (۴۶ درصد) بازگشت (۷۷۱-۳۳).

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

یافته‌ها در پاسخ به پرسش اساسی اول نشان می‌دهد که ساختمان کتابخانه‌های عمومی شهر تهران، برای ارائه خدمات به معلولان شرایط مطلوبی ندارند. به طوری که ۵۷/۵ درصد از آنها در موقعیت مکانی نامناسب احداث شده و ساختمان بیشتر آنها در گوشه‌ای از پارک‌ها واقع شده است. در بیشتر موارد تابلوی راهنما برای رسیدن به ساختمان کتابخانه وجود ندارند و مراجعه کنندگان باید مسوایی اطلاعاتی بطلب کنند و این امر برای معلولان مشکلاتی را به همراه دارد همچنین برخی پارک‌ها، مرکز تجمع افراد و لگد داست و در نتیجه از لحاظ امنیتی

مشکلاتی را برای همه مراجعه کنندگان در پی دارد. شواخی بیش از حد، نقصی پارک‌ها و خیابان‌هایی که کتابخانه‌ها در آنها واقع شده‌اند نیز در رفت و آمد معلولان اختلال ایجاد می‌کند. این موارد نشان می‌دهد که برای احداث کتابخانه‌ها، موقعیت مکانی قبلاً بررسی نشده است. نبود پارکینگ در ۷۳ درصد از کتابخانه‌ها و نبود فضای برای پارک و وسیله نقلیه مراجعه کنندگان، نشان دهنده آن است که نسبت به احداث پارک و پارکینگ در کتابخانه و اطراف آنها توجهی نشده است و این امر می‌تواند موجب شود معلولانی که با وسیله نقلیه شخصی رفت و آمد می‌کنند، به کتابخانه مراجعه نکنند.

در باره امکانات و تجهیزات برای رفت و آمد معلولان، یافته‌ها نشان می‌دهد که فقط ۳۰/۸ درصد از کتابخانه‌ها برای معلولانی که با صندلی چرخدار رفت و آمد می‌کنند از طریق سطح شیبدار، آسانسور و هم سطح بودن کتابخانه با خیابان قابل دسترسی است و ۶۳ درصد از کتابخانه‌ها به دلیل وجود پله بیشتر آنها پله‌های زیادی دارند. برای معلولان با صندلی چرخدار قابل دسترسی نیستند و در باره‌ای موارد تعداد زیاد پله‌ها برای افراد عادی را هم دچار مشکل می‌کند (جدول ۱).

برای ایجاد ایمنی در رفت و آمد معلولان، در ۷۶/۹ درصد از کتابخانه‌ها از کفش پوش مناسب استفاده شده و اشیای برجسته و برآمده در کف پادویه‌هایی که در مسیر رفت و آمد هستند به کار نرفته است. بیشترین فراوانی در به کار نرفتن اشیای برجسته و برآمده است که در ۷۷ درصد از کتابخانه‌ها

جدول ۱. توزیع فراوانی امکانات و تجهیزات به منظور رفت و آمد معلولان در کتابخانه‌های عمومی

امکانات و تجهیزات	تعداد کتابخانه‌ها	درصد
سطوح شیبدار	۵	۱۹/۲
دره‌های چرخدار	۰	۰
آسانسور و سطوح شیبدار	۱	۳/۸
دیگر موارد	۲	۷/۷
هیچ کدام	۱۸	۶۹/۲
جمع	۲۶	۱۰۰

رعایت شده است. لازم به ذکر است که این کفپوش ها با کفپوش استاندارد فاصله زیادی دارند و فقط مانع سر خوردن افراد و صندلی چرخدار می شوند و سطح صاف و بدون پستی و بلندی دارند. استفاده نکردن از نشانه های راهنما (تصویری یا صوتی) برای معلولان بینایی و شنوایی مشکلاشی و خطراتی را برای آنها در پی دارد.

امکانات رفاهی در کتابخانه ها می تواند در استفاده بیشتر معلولان از کتابخانه موثر باشد و موجبات آرامش خاطر آنان را فراهم آورد. در کتابخانه های عمومی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران هیچ گونه امکانات رفاهی از قبیل تلفن عمومی مخصوص، سرویس بهداشتی و موارد دیگر برای معلولان وجود ندارد.

در مورد رعایت فاصله مناسب میان قفسه ها برای دسترسی معلولان به کتاب های کتابخانه، ۸۵٪ درصد از کتابخانه هایی که از نظام قفسه باز استفاده می کنند، فاصله مناسب میان قفسه ها تعبیه کرده اند در حالی که معلولان برای ورود به این ساختمان ها اغلب دچار مشکل می شوند و نیاز به کمک دارند. یعنی ساختمان هماهنگ با مخزن کتابخانه برای استفاده معلولان با صندلی چرخدار طراحی نشده است.

همه کتابخانه ها به سوال دوم پژوهش پاسخ منفی داده اند و پس از بررسی مشخص شد که کتابخانه های عمومی در تعیین بودجه نقشی ندارند و سازمان مادر این کار را انجام می دهد.

یافته های تحقیق در پاسخ به پرسش سوم نشان می دهد که نبود سیاست گذاری مناسب با آئین نامه ای که چگونگی ارائه خدمات به معلولان را برای کتابخانه های عمومی شرح دهد، موجب شده است که ۳۷/۶ درصد از مدیران بیان دارند که معلولان در آئین نامه های اجرایی کتابخانه مورد توجه نبوده اند.

درباره چگونگی فراهم آوری منابع و تجهیزات برای معلولان در کتابخانه های عمومی تهران، مدیران معتقدند که بهترین فراهم آورنده منابع و تجهیزات، سازمان مادر است، چرا که بیشترین پاسخ ها متوجه سازمان مادر است و فقط ۹ درصد از پاسخ ها خرید را نیز یک روش فراهم آوری، مناسب دانسته اند و این نشان می دهد که بیشتر کتابخانه ها قدرت خرید منابع را ندارند و سازمان

مادر تأمین کننده منابع برای آنهاست.

در خصوص حق عضویت، نتایج نشان می دهد که در ۹۵/۴ درصد از کتابخانه های عمومی، مبلغ حق عضویت برای همه اعضا یکسان است و فقط در یک کتابخانه معلولان رایگان به عضویت کتابخانه در می آیند. در کتابخانه های عمومی تهران فقط ۱۱/۵ درصد از کتابخانه ها، اعضای معلول خود را برای دریافت خدمات ویژه، مشخص نموده اند.

هنوز کتابخانه های عمومی تهران نتوانسته اند خود را با فن آوری اطلاعات هماهنگ سازند.

فقط ۳۳/۹ درصد از کتابخانه ها، فضای مطالعه مخصوص معلولان دارند ولی این مکان نیز با تجهیزات مخصوص ندارد. فقط واقع شدن در نزدیک میز کتابدار و همکاری اوست که موجب استفاده راحت تر معلولان از منابع می شود. این آمار بیانگر آن است که بیشتر کتابخانه ها دچار کمبود جا هستند و نمی توانند علاوه بر بخش های رایج، بخش ویژه ای در کتابخانه ایجاد نمایند.

بخش مرجع با ۴۴/۴ درصد، بیشترین فراوانی را در خصوص ارائه خدمات ویژه به معلولان در بخش های کتابخانه دارد و پس از آن بخش امانت با ۳۵/۶ درصد دارای فراوانی زیادتری نسبت به دیگر بخش هاست و این نشان می دهد که با تقویت این بخش ها در هر کتابخانه می توان به معلولان خدمات ویژه ارائه داد. لازم به ذکر است که این بدان معنا نیست که معلولان از بخش های دیگر استفاده نمی نمایند، بلکه در مورد معلولانی که مانند افراد عادی می توانند از کتابخانه و منابع آن استفاده نمایند و منابع مورد نیازشان در کتابخانه موجود است، همه بخش ها آماده همکاری با آنان هستند (جدول ۲). هیچ کدام از کارمندان کتابخانه ها برای برقراری ارتباط با معلولان آموزش ندیده اند و در هیچ همایشی درباره

جدول ۲. توزیع فراوانی ارائه خدمات ویژه در بخش های مختلف کتابخانه های عمومی

خدمات خاص در بخش های کتابخانه	تعداد کتابخانه ها	درصد
مرجع	۲۰	۴۴/۴
امانت	۱۶	۳۵/۶
نشریات	۰	۰
مطالعه	۶	۱۳/۳
دبیری - شبدری	۰	۰
اطلاع رسانی	۲	۴/۴
بدون پاسخ	۱	۲/۲
جمع	۴۵	۱۰۰

ویژه کمتر نیاز دارند و بیشتر به خدمات نیاز دارند، بیشتر از دیگر معلولان به کتابخانه های عمومی مراجعه می کنند. درباره ارائه خدمات توسط گروه ها و افراد به صورت داوطلبانه، نتایج نشان می دهد که برای ارائه چنین خدماتی، تبلیغاتی در کتابخانه ها و یا خارج از کتابخانه ها انجام نمی شود تا افراد و گروه های داوطلب، خدماتی را که می توانند به این گروه ارائه نمایند.

در خصوص خدماتی که به پژوهشگران ارائه می شود، نتایج حاکی از آن است که بیشترین خدمات، ارائه مجله و خیرنامه های مربوط به معلولان است که ۴۶/۹ درصد از خدمات را تشکیل می دهد.

هیچ کدام از کتابخانه های مورد پژوهش از نرم افزار ویژه معلولان استفاده نمی کنند. استفاده از شبکه های رایانه ای برای رفع نیازهای اطلاعاتی معلولان در کتابخانه های عمومی تهران به ۲۳/۱ درصد از کتابخانه ها محدود می شود. کتابخانه ها فقط از طریق شبکه های داخلی قادرند اطلاعات کتابشناختی منابع و کتابخانه محل نگهداری منبع را به مراجعان معرفی کنند و فقط ۷/۷ درصد از کتابخانه ها هستند که علاوه بر شبکه های داخلی از طریق اینترنت نیز نیازهای مراجعان را برطرف می کنند.

این آمار بیانگر این واقعیت است که هنوز کتابخانه های عمومی تهران نتوانسته اند خود را با فناوری اطلاعات هماهنگ سازند و راه درازی باید پیموده شود تا هماهنگی نسبی با فناوری اطلاعات در این کتابخانه ها حاصل شود.

خدمات کتابخانه ای ویژه معلولان شرکت نکرده اند و در هیچ کدام از کتابخانه ها حمایتی در زمینه معلولان برگزار نشده است. این موارد نشان می دهد که در مورد معلولان و مسائل مربوط به آنان با اطلاع رسانی ضعیف در کتابخانه ها مواجه هستیم. همچنین نشان می دهد که در کتابخانه های عمومی به مراجعان ویژه توجه زیادی نمی شود و به خدمات معمول کتابداری برای این گروه بسنده می شود.

فقط ۱۵/۴ درصد از کتابخانه های عمومی شهر تهران با سازمان های فعال در زمینه معلولان ارتباط دارند و این در حالی است که ده ها مؤسسه در شهر تهران به فعالیت در زمینه معلولان مشغولند.

در هیچ یک از کتابخانه های عمومی شهر تهران به مناسبت روزهای خاص معلولان برنامه های فرهنگی، آموزشی و مواردی مانند آن اجرا نمی شود.

خدمات تاپ و تکثیر برای معلولان (مراجعان) در هیچ کتابخانه ای وجود ندارد.

۸۵ درصد از کتابخانه هایی که تلفنی پاسخگوی سؤالات هستند، به همه معلولان پاسخ می دهند و این نشان دهنده تمایل و اشتیاق زیاد کتابداران در رفع نیازهای اطلاعاتی معلولان است.

مطابق یافته ها در ۶۶/۷ درصد از کتابخانه هایی که با تقاضای منابع با خدمت از جانب معلولان مواجه بوده اند، معلولان خواهان ارائه خدمات ویژه هستند تا منابع ویژه و این نشان می دهد که معلولان جسمی که به منابع

یافته‌ها درباره پرسش چهارم بیانگر آن است که فقر شدید منابع دیداری- شنیداری در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران به چشم می‌خورد، به طوری که فقط در یک کتابخانه، کتاب گویا برای معلولان بینایی وجود دارد و دیگر کتابخانه‌ها فقط کتاب با چاپ درشت دارند. برای معلولان شنوایی هیچ منبعی وجود ندارد و فقط منابع چاپی می‌تواند مورد استفاده معلولانی باشد که به راحتی می‌توانند بخوانند. برای معلولان ذهنی در ۲۳٪ درصد از کتابخانه‌ها، کتاب‌های آسان‌خوان وجود دارد که بیشترین فراوانی را دارد (جدول ۳).

جدول ۳. توزیع فراوانی منابع برای معلولان ذهنی در کتابخانه‌های عمومی

منابع برای معلولان ذهنی	تعداد کتابخانه‌ها	درصد
کتاب‌های آسان‌خوان	۵	۱۹/۲
کتاب‌های تصویری و آسان‌خوان	۱	۳/۸
منابع دیداری - شنیداری	۰	۰
هیچ کدام	۲۰	۷۶/۹
جمع	۲۶	۱۰۰

۴۰٪ درصد از کتابخانه‌ها با فراهم‌آوری کتاب و نشریه برای والدین و مربیان معلولان ذهنی می‌توانند به طور غیرمستقیم بر آموزش معلولان ذهنی تأثیر گذار باشند. در مورد پرسش پنجم پاسخ‌ها نشان می‌دهد که کل کتاب‌های چاپ درشت، ۲۰۵ عنوان و کل کتاب‌های گویا لوح فشرده و ۸۰ نوار کاست است که در مقایسه با کتاب‌های چاپی کتابخانه‌ها، فقط ۰/۰۵ (پنج صدم درصد) آنها را شامل می‌شود. کل منابع غیرکتابی شامل ۲۰۳ لوح فشرده و ۸۰ نوار کاست است که ۳۹/۹ درصد از آنها برای معلولان بینایی قابل استفاده است. دیگر لوح‌های فشرده می‌تواند مورد استفاده همه افرادی که قادر به خواندن هستند قرار گیرد.

از لحاظ موضوعی، بیشترین فراوانی در کتب چاپ درشت دینی دیده می‌شود که در همه کتابخانه‌هایی که کتاب با چاپ درشت دارند وجود دارد. فقط یک

لوح فشرده در موضوع تاریخ و جغرافیاست و موضوع نوارهای کاست به دلیل نبود تجهیزات لازم مشخص نشده است.

پاسخ‌های به پرسش ششم نشان می‌دهد که به دلیل نبود منابع دیداری- شنیداری برای معلولان در کتابخانه‌ها به سؤالات مربوط به فهرست‌نویسی در پرسشنامه پاسخ داده نشده است و تنها کتابخانه‌ای که منابع دیداری- شنیداری برای معلولان دارد، کتابخانه حسن آباد است که این منابع را بدون فهرست‌نویسی و نظام خاصی نگهداری می‌کند.

در پاسخ به پرسش هفتم نتایج نشان می‌دهد که تنها

کتابخانه‌ای که دارای منابع دیداری- شنیداری است، آنها را امانت نمی‌دهد.

۳۴٪ درصد از کتابخانه‌ها از نظام امانت بین کتابخانه‌ای برای رفع نیازهای اطلاعاتی مراجعان استفاده می‌نمایند و این خدمت علاوه بر معلولان به دیگر مراجعان نیز به صورت محدود ارائه می‌شود. ذکر این نکته ضروری است که استفاده از نظام امانت بین کتابخانه‌ای رسمی نیست و بیشتر براساس ارتباط میان کتابخانه‌ها و کتابداران به مراجعان ارائه می‌شود.

تعمید زمان امانت منابع امانت برده شده به صورت تلفنی به دلیل مشکلاتی که در رفت و آمد معلولان وجود دارد، یکی از خدماتی است که در ۴۶/۲ درصد از کتابخانه‌های عمومی شهر تهران ارائه می‌شود.

درباره ارائه منابع در منزل با آسایشگاه، بیشترین فراوانی مربوط به گزینه ارائه منابع به فردی که آسایشگاه

عمومی محروم هستند و فقط معلولان جسمی که کمتر به منابع ویژه نیاز دارند تا حدودی از این کتابخانه‌ها استفاده می‌کنند.

بافرد معلول معرفی می‌نماید با ۲۶٪ درصد است و کمترین فراوانی را پست با ۲٪ درصد در کتابخانه دارد (جدول ۴) در پاسخ به پرسش هشتم، یافته‌ها حاکی از آن است

جدول ۲. توزیع فراوانی چگونگی ارائه منابع در منزل یا آسایشگاه توسط کتابخانه‌های عمومی

درصد	تعداد کتابخانه‌ها	چگونگی ارائه منابع
۳/۸	۱	پست
۱۱/۵	۳	یکی از کارکنان کتابخانه
۲۶/۹	۷	فردی که آسایشگاه یا معلول معرفی می‌کند
۵۷/۷	۱۵	منابع ارائه نمی‌شود
۱۰۰	۲۶	جمع

پیشنهادهای

بر اساس نتایج به دست آمده از این پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

- تشکیل گروه‌های مشاور و برنامه‌ریز در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به منظور سیاستگذاری و برنامه‌ریزی برای ارائه خدمات به معلولان توسط این وزارتخانه؛

- احداث کتابخانه‌های آینده در جاهای مناسب و طراحی ساختمان‌های آینده با توجه به دیدگاه‌های کارشناسان معماری و کتابداری، و رعایت نکات مربوط به مراجعان ویژه؛

- بهسازی و اصلاح کتابخانه‌هایی که قابلیت بهسازی و اصلاح دارند و افزودن سطح شیبدار، آسانسور یا بالابر به ساختمان این کتابخانه‌ها،

- ساختمان‌هایی که قابلیت توسعه دارند و اکنون با مشکل جاموواجه هستند، گسترش یابند و در این گسترش بخش‌های مورد نیاز، از جمله بخش خدمات به معلولان اضافه شود،

- سازمان مادر یعنی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دستورالعمل‌های مشخص برای ارائه خدمات به معلولان صادر کند و در برنامه‌ریزی‌های خود این گروه از مراجعان را مورد توجه قرار دهد؛

که هیچ گونه تجهیزاتی ویژه معلولان در کتابخانه‌های عمومی شهر تهران وجود ندارد و اگر تجهیزاتی چون تلویزیون، رایانه در برخی کتابخانه‌ها وجود دارد، با استفاده نمی‌شود و یا برای همه مراجعان است و بیشتر برای لوح‌های فشرده متنی مانند کتب مرجع یا درسی استفاده می‌شود و این منابع می‌تواند مورد استفاده معلولان جسمی، شنوایی و گویایی نیز قرار گیرد.

در مورد پرسش نهم، خدماتی که ارائه می‌شود بیشتر قابل استفاده معلولان جسمی است. البته معلولان دیگر نیز می‌توانند به تنهایی یا با کمک افراد خانواده از خدمات کتابخانه‌ها استفاده نمایند ولی در واقع هیچ خدمت ویژه‌ای برای معلولان دیگر در نظر گرفته نشده است.

نتیجه نهایی

در حال حاضر با توجه به ساختمان‌های نامناسب کتابخانه‌های عمومی شهر تهران، نبود برنامه‌ریزی و سیاستگذاری برای ارائه خدمات به معلولان در این کتابخانه‌ها، و نبود منابع و تجهیزات مورد نیاز برای گروه‌های مختلف معلولان، به ویژه منابع دیداری- شنیداری که می‌تواند استفاده فراوانی برای معلولان داشته باشد، بیشتر معلولان از استفاده از کتابخانه‌های

- طی یک برنامه ریزی مشخص، همه کتابخانه های عمومی، معلولان عضو کتابخانه و سازمان های فعال در زمینه معلولان و مانند آنها را مشخص کنند تا زمینه برای ایجاد خدمات ویژه برای معلولان در کتابخانه های عمومی فراهم شود؛

- آموزش کارکنان کتابخانه ها برای برقراری ارتباط با افراد معلول و بااستخدام کسانی که با روش های ارتباط با معلولان آشنایی دارند، به گونه ای که حداقل در هر کتابخانه یک کارمند آموزش دیده مشغول به کار شود؛
- تدارک برنامه هایی توسط کتابخانه ها به مناسبت روزهای ویژه معلولان و شناساندن جامعه معلولان در این برنامه ها به عموم افراد جامعه و جلب مشارکت افراد و سازمان ها برای رفع نیازهای اطلاعاتی و کمک به معلولان، که حداقل هزینه رانیز در پی خواهد داشت؛
- ایجاد شبکه (های) اطلاع رسانی در کتابخانه های عمومی و تقویت شبکه های موجود برای استفاده همه کاربران و ارائه خدمات اطلاع رسانی سریع به همه مراجعان از جمله معلولان. بر این اساس لازم است در هر کتابخانه حداقل ۳ دستگاه رایانه برای استفاده کتابداران و مراجعه کنندگان باشد. از لوازم جانبی رایانه، وجود یک دستگاه چاپگر ضروری است؛

- ضروری است که در همه کتابخانه های عمومی وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران، بخش دیداری - شنیداری ایجاد گردد. ایجاد این بخش در کتابخانه ها دست کم دو فایده دارد: نخست آنکه مورد استفاده همه مراجعان است و آنها را با روش های مطالعه غیرکتبی آشنایی کند و دیگر آنکه همه گروه های معلول با استفاده از این بخش می توانند سطح دانش و آگاهی خویش را ارتقاء بخشند. این بخش در آغاز می تواند با دو دستگاه ضبط صوت و یک دستگاه ویدئو و تلویزیون فعالیت خود را شروع کند؛

- به جز منابع چاپی برای معلولان مانند منابع با چاپ درشت که از لحاظ هزینه تقریباً مانند دیگر منابع است، تهیه منابعی چون منابع بریل، گویا و مانند آنها، هزینه سنگین و جای زیادی را برای نگهداری می طلبد، براین اساس برای تهیه منابع خاص معلولان پیشنهادهای زیر ارائه می شود:

۱. تهیه منابع چاپی (چاپ درشت، کتاب های تصویری

باتوجه به شرایط کنونی

بیشتر معلولان از استفاده از کتابخانه های

عمومی محروم هستند و فقط معلولان جسمی

که کمتر به منابع ویژه نیاز دارند تا حدودی از

کتابخانه ها استفاده می کنند.

و...) در همه کتابخانه ها انجام شود، روش تهیه این منابع می تواند از طریق سازمان مادر، اهداء، خرید و مبادله و یا مجموعه ای از این روش ها باشد.

۲. منابع غیرچاپی با توجه به نیازسنجی از کتابخانه ها، سازمان های فعال در زمینه معلولان، مربیان، معلمان و مانند آنها در هر کتابخانه انجام شود. برای نمونه کتابخانه ای که در نزدیکی یک مرکز آموزش معلولان ذهنی قرار دارد، می تواند علاوه بر مواد چاپی برای این گروه، براساس نیازسنجی، دیگر منابع و رانیز برای استفاده شاگردان و مربیان فراهم نماید.

۳. به منظور کاهش هزینه ها از اشتراک منابع در کتابخانه های عمومی برای منابع غیرچاپی استفاده شود. - فراهم آوری منابع غیرچاپی در کنار تجهیزات ویژه آنها ارزشمند است، لذا کتابخانه ها می توانند تجهیزاتی مانند ضبط صوت معمولی و تهیه کنند و تهیه تجهیزات تخصصی تر را با توجه به منابع موجود و بر حسب نیاز از طریق سازمان مادر تهیه نمایند؛

- ایجاد امانت بین کتابخانه ای رسمی و تهیه سیاست های کلی این نظام برای کتابخانه های عمومی شهر تهران؛

- رساندن منابع به معلولانی که در منزل یا آسایشگاه هستند از طریق پست، کتابخانه سیار، یکی از کارکنان کتابخانه و یا فردی که آسایشگاه یا فرد معلول معرفی می کند، در همه کتابخانه ها قابلیت اجرا دارد؛ تنها مشکل در این خصوص نبود یک برنامه ریزی مدون و سیاستگذاری یکپارچه است.

و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (صحت) ۱۳۶۹.
۸. موسوی زاده، زهرا. کتابخانه‌های عمومی و معلولان. پیام
کتابخانه، ۱ (بهار ۱۳۷۷): ۶۳-۶۵.

۱۰. هاشمی، گیتی. بررسی مشکلات دانشجویان معلول رشته
پزشکی در زمینه استفاده از کتابخانه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد
کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی
پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۷۳.

11. Brisendine, D. "Survey of the rural library and the
Americans with Disabilities Act". *Rural Libraries*, Vol.18,
No.2 (1998): 7-33.

12. De-Stauben, Marcia. "The physically handicapped and
the public library". *Current Studies in Librarianship*, Vol.5,
No.1&2 (spring/ fall 1981): 15-20.

13. Doert, D. "Compliance: step-by-step with the Americans
with Disabilities Act". *Public Library Quarterly*, Vol.14, No.1
(1995): 9-25.

14. Gobbels, Hanneke. "Promoting public library services
for the mentally handicapped". *Bibliothek-en-Samenleving*,
Vol.16, No.1 (Jan.1988): 26-30.

15. Hebert, Francoise. "Public library service for the
handicapped". *Ontario-Library Review*, Vol.61, No.4
(Dec.1977): 266-273.

16. Ishibashi, S. "First step of handicapped services in
public library". *Toshokan-Kai (The Library World)*, Vol. 45,
No.2 (Jun. 1993): 9-26.

17. "Public Library services for physically handicapped".
Ottawa, Ontario: Canadian Library Association, 1972.

تاریخ دریافت: ۸۲/۶/۳۳

۱. ارجمند، تاج الملوک. بررسی وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز
اطلاع‌رسانی نایب‌انان در کشورهای در حال رشد با تأکید بر ایران
و پیشنهاد شبکه اطلاع‌رسانی برای نایب‌انان در کشور. پایان‌نامه
کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی،
واحد تهران شمال، ۱۳۷۷.

۲. بشارتی، مینا. بررسی وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز
اطلاع‌رسانی نایب‌انان و نیمه‌نایب‌انان مستقر در شهر تهران. پایان‌نامه
کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی،
دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۳. بهفروری، میترا. بررسی وضع موجود کتابخانه‌های عمومی
شهر تهران وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی. پایان‌نامه
کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی،
دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.

۴. بیاتیه بونسکو درباره کتابخانه‌های عمومی ۱۹۹۲. ترجمه
زهرا میرحسینی. پیام کتابخانه، ۱ و ۲ (بهار و تابستان ۱۳۷۲):
۱۰۸-۱۰۷.

۵. سبطانی زاده، شهیندخت. خدمات کتابخانه به معلولین
و نایب‌انان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی،
دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۵۴.

۶. سیاست‌گذاران در برابر معلولان احساس مسئولیت نمی‌کنند.
همشهری ۱۲، آذر ۱۳۸۱.

۷. معادخراسانی، نسرين دخت. خدمات عمومی و روش‌های
آنها. تهران: نشر کتابداری، ۱۳۶۹.

۸. مرینی، علی. کتابخانه و کتابداری. تهران: سازمان مطالعه